

**Авторська педагогічна розробка
(комбінаторна)**

**Мовна норма
як підвищення культури мовлення
(частина II)
(методичний посібник-практикум)**

**Автор: Болотіна Олена Вікторівна,
учитель української мови
та літератури СШ № 26**

Зміст

1

Передмова

2

Норми літературної мови

Орфоепічні норми. Акцентуаційні.

3

Завдання для практичної роботи
Лексичні норми.

4

Завдання для практичної роботи
Граматичні норми.

5

Завдання для практичної роботи

6

Стилістичні норми.

Завдання для практичної роботи

Зміст

7

Орфографічні норми.

Завдання для практичної роботи

8

Синтаксичні і пунктуаційні норми.

Завдання для практичної роботи

9

Висновки і рекомендації

10

Література

11

Примітки

ПЕРЕДМОВА

- Методичний посібник-практикум містить матеріали для проведення уроків, практичних, додаткових занять в учнів середньої та старшої школи. До посібника увійшли завдання, спрямовані на попередження порушень норм українського літературного мовлення на всіх рівнях мовної системи. Посібник орієнтує читача на вибір правильного слововживання, засвоєння граматичних норм, містить складні випадки російсько-українського перекладу.
- Рекомендовано вчителям-словесникам, учням, студентам, а також усім, хто цікавиться питаннями культури мовлення.

Розділ 1.

Норми літературної мови

Мовна норма – сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі спілкування. Розрізняють структурно-мовні типи норм:

- Орфоепічні норми
- Акцентуаційні норми
- Лексичні норми
- Словоtvірні норми
- Стилiстичні норми
- Морфологічні норми
- Синтаксичні та пунктуаційні норми

Розділ 2. Орфоепічні норми. Завдання для практичної роботи

ОН - правильна вимова звуків, звукосполучень та наголошення слів. Звернено увагу на порушення літературної норми у вимові злитих звукосполучень /дж/, /дз/ та розрізнення приголосних (г), (ґ). В усному мовленні /дж/, /дз/ у позиції на початку слова вимовляються здебільшого правильно: *джерело, дзвін*. Всередині слова часто ці звуки вимовляються окремо, що є порушенням норми: *дослід/ження, поход/ження*. В українській мові слід розрізняти /г/ і /ґ/: *біографія, могутній, готовність, але танок, трунт, тудзик*.

Акцентуаційні норми

АН - правильний словесний наголос. Ця норма в українській мові цілком сформована, але найменш усталена, оскільки на наголос впливають діалекти та інші мови. Слід пам'ятати, як правильно наголошувати: наприклад: *вихо!дити- ви!ходитьи; заки!дати, закида!ти; пе!репис, пере!пис, но!вий, нови!й. Або: питальний займенник який, якого і т. д. у певних зворотах змінює звичайний наголос. Питаємо: на яко́му? А відповідаємо: ні на́ якому?*

Розділ 3. Лексичні норми. Завдання для практичної роботи

ЛН - розрізнення значень і семантичних відтінків, закономірності лексичної сполучуваності; установлюють правила слововживання. Вони відзначаються не тільки стабільністю, а й рухливістю. У лексиці офіційно-ділового стилю часто вживаються слова - кальки з російської мови, що є наслідком недостатнього опанування лексичними нормами, невмілого використання синонімів), наприклад: **норма:** *постачальник, захід, наступний, збігатися, численний, навчальний, відноситися;* **калька:** *поставщик, міроприємство, слідуєчий, співпадати, учбовий, ставитися.*

- Функціонування переважної більшості кальок в українській мові теоретично обумовлене відповідними словотворчими моделями: *підприємство, співіснувати,*
- *багатогалузевий* тощо

Розділ 4. Граматичні норми.

Завдання для практичної роботи

ГН - правильне вживання граматичних форм слів, побудова словосполучень, речень. Наприклад, у сучасній українській мові обмежено вживаються активні дієприкметники теперішнього часу, які під час перекладу з російської мови замінюються прикметниками або іменниками...

- це помилки у словозміні: заміна закінчень у межах одного відмінка (*вікни, дерева, пір'ї*); відмінювання невідмінюваних іменників (*на піаніно, по радіву*); заміна роду іменників (*велика собака, один рукавиць*); неправильне вживання числа іменників (*хмарні неби, дві ножиці, одна саня, зачини дверю*); помилки у вживанні дієслівних форм (*бігу, носю, ходю, їхаю, сплім*); займенників (*у нюю, з їх, з їми*); числівників (*по однім, п'ятім*); дієприкметників (*намальовата, розірвата*); у чергуванні приголосних в основі іменників (*вуші, окі, на ноги, в руці*); змішування закінчень знахідного відмінка на позначення іменників істот і неістот (*погодували гусак, посадили куца*).

Розділ 5. Стилiстичнi норми. Завдання для практичної роботи

(СтН - доцiльнiсть використання мовно-виражальних засобiв у конкретному лексичному оточеннi, вiдповiднiй ситуацiї спiлкування, вживання мовних засобiв вiдповiдно до стилю мовлення). Наприклад, для офiцiйно-дiлового стилю характернi сталi словосполучення – мовнi штампи, що зазнають суржикового викривлення внаслiдок впливу росiйської мови: обiймати посаду (норма) – займати посаду (порушення норми) укладати угоду (норма) - заключати угоду (порушення норми).

Розділ 6. Орфографічні норми.

Завдання для практичної роботи

ОН - правила написання слів та їх частин.

- Слова в українській мові пишуться за такими принципами:
- 1) *фонетичним* (пишуться так як вимовляються): *випробувати, підрозділ, дата, бланк*;
- 2) *морфологічним* (позначення на письмі складових частин слова незалежно від їхньої вимови): *підписуєшся, укладається, безстроковий, зчитувати*;
- 3) *історичним* (традиційним) (букви, морфеми, слова пишуться за традицією, а не відповідно до існуючих норм): *дзвінок, рівень, меншості, зосереджений, черговий*;
- 4) *смысловим* (диференціюючим) (різне написання однозвучних слів, які мають неоднакове значення): *напам'ять – напам'ять, вишневе – Вишневе, проте – про те*.

Розділ 7. Синтаксичні і пунктуаційні норми. Завдання для практичної роботи

СН, ПН регулюють вживання розділових знаків: крапки, знака питання, знака оклику, трьох крапок, коми, крапки з комою, двокрапки, тире, дужок, лапок, абзацу; вони полегшують сприймання тексту і виклад думок на папері, регулюють вибір варіантів побудови словосполучень і речень, наприклад: *по закінченні школи, по цій причині. Сьогодні багато хто з нас звертаються до Шевченка в сум'ятті свого духа.*

Висновки і рекомендації

- Обов'язок учителя-словесника – навчити дітей вільно володіти усною і писемною мовою.
- Дбати про культуру мови сьогодні означає не тільки володіти нормами літературної мови, а й розширювати сфери застосування української мови. Належна культура мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту і високої загальної культури особистості.
- Грубе слово, як негативний подразник, діє кілька секунд, але реакція на нього триває декілька годин і навіть днів.
- Висока культура мовлення – це не забаганка, а життєва необхідність кожного з нас.

Література

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К., 2001.
2. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура мови. – Львів, 2003.
3. Головащук С.І.Складні випадки наголошення: Словник.–К., 1995.
4. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: Стилістика і культура мови. – К., 1999.
5. Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. – К., 1982.
6. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова. — К.: Наук. думка, 1984. — 255 с.
7. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова.-Донецьк: СПД ФО Сердюк В.І., 2005.- 448с.
8. Кавун Л.І. Олімпіада з української мови та літератури. навчально-методичний посібник.-Тернопіль,2013.
9. Коваль А.П.Практична стилістика сучасної укр. мови. – К., 2000.
10. Коваль А. П. Слово про слово. - К., 1986.
11. Інтернет – ресурси.

Дякую за увагу